

УДК [37.015.31:7]78

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2022-104-2-126-133>

ПІСЕННА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Л. М. Сбітнєва

ORCID 0000-0001-5370-531X

У статті досліджується історія розвитку пісенної культури України як джерела духовності українського народу. Наголошено, що пісенна культура України має свої давні традиції. Вона була невід'ємною частиною самого життя і супроводжувала усі події в житті українського народу та впливала на формування моральних і естетичних уявлень українців.

Обґрунтовано, що українська народна пісня є одним із найкращих і найбагатіших проявів духовних прикмет нашого народу. В її художніх образах історія народу відкривається ясно і велично. Зазначено, що важливу роль в народній пісні відіграє народно-поетичний пісенний матеріал, який володіє неповторною образною стихією та всебічно впливає на розвиток естетичних почуттів, розуміння художніх образів творів.

Доведено, що пісенна культура України має свої давні традиції, які було розпочато ще в Київській Русі, а особливе місце у розвитку співочої культури в Україні належить Києво-Печерській Лаврі. Перша «Співоча школа» була відкрита у містечку Глухові у 1738 році. В ній отримали музичну освіту велика кількість співаків і композиторів, які згодом стали відомими і своєю творчістю впливали на розвиток музичної культури українського народу.

Обґрунтовано, що XVIII століття не випадково називають «золотою добою української музики», адже саме в цю пору розквітала музична творчість таких відомих композиторів як Д. Бортнянський, М. Березовський та А. Ведель.

Наголошено, що у другій половині XIX століття в українському культурному середовищі чимало українських композиторів виявляли інтерес до творчої обробки українських народних пісень.

Доведено, що у XX столітті, яке часто в мистецьких колах називають «пісенною епохою», українськими митцями було створено чимало пісенних творів з яскравими художніми образами, які стали популярними не тільки в нашій країні, але й далеко за її межами.

Автор вважає, що пісенне мистецтво, яке в українській музичній культурі займає особливе місце, протягом всієї історії українського народу відбивало національні ідеї, культуру мислення та сприяло зміцненню культурно-національної єдності. Пісенне мистецтво в Україні є глибоко національним та самобутнім явищем.

***Ключові слова:** пісенне мистецтво, народна українська пісня, композиторська творчість, народно-поетичний матеріал, вокально-хорові жанри, музичне мистецтво, художній образ, виконавські жанри.*

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Традиції пісенної культури українського народу не залишають байдужими нікого. Україна завжди славилася своїми співаками, а українські пісні відрізнялися виключною виразністю, красою мелодій, багатством жанрів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукове осмислення розвитку пісенної культури та її значущість в житті українського народу розглядалося в роботах Л. Архимович, М. Гордійчука, М. Грінченко, Н. Горюхіної, А. Гуріної, Л. Кияновської, Л. Корній, Л. Пархоменко, А. Лащенко, А. Мухи, Б. Фільц, І. Ляшенка та інших. Ще А. Сохор наголошував про важливість масової музичної культури, а пісенне мистецтва і є за своєю сутністю такою. Він вважав, що суспільство повинно звертати увагу на ці жанри музичного мистецтва, адже їх можливості можуть використовуватися для морального і естетичного виховання молоді (Сохор, 1962).

З часом інтерес до художніх образів української пісні, які впливають на світогляд, моральну та естетичну культуру українців, тільки посилюється.

Мета статті – дослідити історію розвитку пісенної культури України та вплив її художніх образів на розвиток духовної культури українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Давні пам'ятники культури свідчать про мистецький талант українців, скарби народної творчості і церковної музики, значущість пісенної творчості в житті народу, яка була невід'ємною частиною самого життя, супроводжувала усі події – як радісні, так і сумні, і впливала на формування естетичних уявлень українців.

Огляд історії українського музичного мистецтва дає визначення народній пісні як одній з важливих ланок, що бере свій початок з найдавніших часів. Українська народна пісня є одним із найкращих і

найбагатших проявів духовних прикмет нашого народу. В образах народної пісні відбивається широке коло різноманітних інтересів людини, її побут, риси характеру, всі її переживання та почуття – історія народу відкривається ясно і велично. Важко переоцінити значення української народної пісні у формуванні естетичних уявлень давніх українців про красу, моральні цінності.

Народна пісня з її яскравим змістом і чарівною мелодійністю відображає тернистий шлях історії, надії і сподівань українського народу. Розвинута форма побутових обрядів обов'язково включала в себе спів. З історичних пам'яток нам відомо про лірників, бандуристів і кобзарів, що мандрували по українським містам і селам та виконували пісні про тяжку долю і сподівання українського народу. В українській народній пісні відіграє значну роль народно-поетичний пісенний матеріал, який володіє неповторною образною стихією. Поетичний зміст розкриває всебічно картину народного життя, красу природи, переживання та сподівання кожної людини, самобутній уклад та багатовікові традиції, культури українського народу, якого вабили образи зоряного неба, сонця, зміна пори року тощо. В художніх образах пісень відбито образи небесної сім'ї світлих богів давніх українців – «ясний місяць, ясне сонце, дрібний дощик, дрібні зірки тощо», боротьба українського народу за свободу і незалежність.

Особливе місце в пісенній культурі українського народу займають музичні образи дитячих українських пісень, які з чарівною химерністю малюють перед дитячою уявою неповторний світ образної стихії, проникливу людяність, неприхований ліризм, а іноді лукавий гумор. Народні пісні викликають у дітей інтерес до декоративно-прикладного мистецтва, української вишиванки, створюють в уяві ліричну картину українського пейзажу. В яскравій, поетичній мові художніх образів народних пісень відбито органічну близькість людини і навколишньої природи.

Ще за часів князювання Володимира і Ярослава в країні почали друкуватися перші книги для навчання співу, відкривалися школи і бібліотеки, з'явилися такі поняття як «співацькі князі і княгині», а музичній освіті в Україні стало приділятися значна увага. Особливе місце у розвитку співочої культури та вокальної школи в Україні належить Києво-Печерській Лаврі, яка була відкрита у 1050 році.

Викладачами в приватних та християнських школах в Київській Русі в період князювання Володимира були особи духовного сану. Співу дітей навчали за допомогою ручних знаків. Музика займала важливе місце в процесі вивчення богослов'я в приватних та християнських школах. Спів виконував значну роль в церковному дійстві, створюючи релігійний

художньо-культурний образ. Завдяки тексту і мелодії, художньому середовищу та культовому обряду, впливав всебічно на почуттєву сферу людей.

Музична культура у XV столітті зосереджувалась у Львові, Києві та інших містах. У братських школах вивчали церковний спів, в Острозькій та Києво-Могилянській академіях вивчали не тільки церковний спів, але й світські твори, які створювалися для виконання на різноманітних святкових подіях (Кияновська, 2002).

Перша «Співоча школа» була відкрита у містечку Глухів у 1738 році. В ній отримали музичну освіту велика кількість співаків і композиторів, які згодом стали відомими і своєю творчістю впливали на розвиток музичної культури українського народу. Відомо, що з XVII століття композитори розпочали художню обробку українських народних пісень.

XVIII століття не випадково називають «золотою добою української музики», адже саме в цю пору розквітала музична творчість таких відомих композиторів як Д. Бортнянський (1751–1825), М. Березовський (1745–1777) та А. Ведель. (1772–1808). Отримавши професійну музичну освіту в Європейських країнах у відомих композиторів, вони створювали духовні хоріві твори, які отримували популярність у слухачів і могли вже виконуватися не тільки у процесі богослужіння, але й на публічних концертах та становилися популярними.

Музична мова творів Д. Бортнянського поєднує високу композиторську майстерність, звернення до багатоговікових традицій західноєвропейської церковної музики і традицій української православної музики. В своїй творчості композитор звертався і до українського фольклору.

А. Ведель (1767–1808) збагатив жанр духовного концерту лірикою та наблизив духовні хоріві концерти до невичерпної пісенної спадщини українського народу.

У другій половині XIX століття в українському культурному середовищі зростала зацікавленість до ліричної української пісні та народно-пісенного фольклору, чимало українських композиторів того часу виявляли інтерес до творчої обробки українських народних пісень. Невідомими залишилися автори таких відомих і популярних пісень як «Віють вітри», «Сонце низенько». Почали друкуватися збірки українських пісень нотними записами. Одним з відомих композиторів, яким було написано чимало популярних пісень, був М. Вербицький (1815–1870). Одна з найкращих українських пісень «Закувала та сива зозуля», яка є одним із найкращих зразків українського музичного мистецтва, була написана композитором П. Ніщинським.

Особливе місце в історії розвитку української вокальної музики належить М. Лисенку, який вважав народно-пісенну музику «краплинами живої води». Композитором опубліковано 7 випусків сольних, 12 збірок хорових, 6 збірок обрядових пісень: Більшість пісенних творів композитора, які Лисенко написав на слова Т. Шевченка, І. Франка, А. Міцкевича, Г. Гейне, емоційно впливали на внутрішній світ слухачів, а поетичні музично-художні образи його творів сприяли появі в українців думок про боротьбу за незалежність.

Основою творчості видатного майстра хорової музики композитора М. Леонтовича було ставлення до народної пісні, яку він вважав досконалим художнім твором, як до художнього й етичного явища. На початку ХХ-го століття М. Леонтович став автором унікальних, безмежно виразних, відомих і популярних у всьому світі обробок українських народних пісень (всього близько 200). На прикладі обробки М. Леонтовичем української колядки «Щедрик» можемо стверджувати, що «Щедрик» стала візитівкою України у всьому світі.

Багатозначним стало ХХ століття, в якому було створено багато талановитих музичних творів. Відбувалися позитивні заходи в мистецькому житті й освіті, відкривалися по всій країні мистецькі навчальні заклади, музичні школи, будувалися театри і філармонії відкривалися концертні організації та культурні установи, а також швидко розповсюджувалися самодіяльні творчі колективи.

Але слід зазначити, що політичний режим впливав на всі грані життя, це стосувалося і художньої музичної творчості. Існував ідеологічний диктат стосовно художньої творчості та репертуарної політики. В керівництві культурною панував адміністративний і наказний методи, контроль стосовно діяльності творчих особистостей.

У ХХ столітті, яке часто в мистецьких колах називають «пісенною епохою», українськими митцями було створено чимало пісенних творів, які стали популярними не тільки в нашій країні, але й далеко за її межами.

Радянське управління музичною культурою обмежувало творчу свободу українських композиторів, адже музика повинна була виконувати в основному ідеологічну функцію, що найчастіше позбавляло творчі особистості власної індивідуальності та можливості на вільну творчість. Л. Кияновська прийшла до висновків про те, що саме пісенний жанр, який є найбільш демократичним і став найбільш популярним серед українських композиторів, що і сприяло появі таких пісенних творів, які увійшли в скарбницю української музики. Не викликає сумнівів, що пісенна творчість українських композиторів, в яких відношення з радянською владою були різними, значно вплинула на розвиток української музики.

В історію розвитку вокального мистецтва України вписані імена відомих талановитих співаків Б. Гмирі, І. Козловського, А. Солов'яненка, О. Петрусенко, Д. Гнатюка, Н. Матвієнко, Є. Мірошніченко, В. Лук'янець та багато інших.

Слід наголосити, що особливе значення в українській пісенній культурі завжди займала лірична пісня, яка не тільки в народних піснях, творах видатних композиторів минулого, але і в сучасній музичній культурі привертає увагу найбільш талановитих та відомих композиторів, співаків і спонукає їх до творчості. Композитори О. Білаш (пісні «Ясени», «Прилетіла ластівка», «Сніг на зелені листи», «Два кольори»), П. Майборода («Рідна мати моя», «Пісня про вчительку», «Київський вальс»), Анатолій Кос-Анатольський («Ой ти дівчино, з горіха зерня», «Ой піду я межі гори»), І. Поклад («Чарівна скрипка»), О. Пашкевич («Степом, степом», «Мамина вишня»), С. Сабадаш («Очі волошкові», «Пісня з полонини»), В. Верменич («Чорнобривці», «На калині мене мати колихала»), І. Шамо («Осіньне золото», «Києве мій») та багато інших. Ці пісні, завдяки новим художнім засобам виразності, яскравому відбитку індивідуальності авторів, глибині поетичного емоційного змісту увійшли в скарбницю української музичної культури.

В другій половині ХХ століття значної популярності отримали пісні В. Івасюка та Т. Петриненко, які пробуджували свідомість молоді та викликали почуття поваги і любові до рідної землі. Композитори Б. Фільц, І. Кириліна, Ю. Шевченко, О. Яковчук, Алі Мігай та інші створювали дитячі пісні з яскравими художніми образами. В пісенному естрадному мистецтві формувалася нова система виразності, почала спостерігатися взаємодія з елементами музичної класики, а пісенний жанр ставав найбільш популярним у суспільстві (Міхальова, 2013).

У творчості вокально-інструментальних ансамблів, які швидко розповсюджувались і набували значної популярності серед молоді, спостерігався і поступово зростав інтерес до фольклорних традицій.

Висновки. У народній пісні український народ зберіг свою естетичну пам'ять. Слід сказати, що і сьогодні в своїй творчості багато композиторів і виконавців звертаються до народної пісні. Традиції народнопісенної творчості, плавні мелодії, відсутність великих інтервалів, середня теситура, неширокий звуковий обсяг, чітке промовляння слів, чистота інтонацій, стримана динаміка та загальне благородство стилю виступають безцінним скарбом та впливають на сучасну українську пісню.

Пісенне мистецтво, яке в українській музичній культурі займає особливе місце, є важливою складовою української національної культури. Пісенна культура, що є частиною практично усіх сфер життя українців, на

протязі віків ставала відбиттям національних ідей, культури мислення українців, сприяла зміцненню культурно-національної єдності. Таким чином, можемо вважати, що пісенне мистецтво в Україні є глибоко виразно національним та самобутнім явищем, що завжди супроводжувало багато поколінь українського народу.

Література

1. Кияновська Л. Сад пісень Івана Карабиця. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 288 с.
2. Кияновська Л. Українська музична культура. Київ.: ДМЦНЗКМ, 2002. 178 с.
3. Міхальова Є. В осягненні краси: монографія. Луганськ: 2013. 334 с.
4. Сохор А. Н. Воспитательная роль музыки. Л.: Музгиз, 1962. 64 с.

References

1. Kyianovska, L. (2017). Sad pisen Ivana Karabytsia [Garden of Songs by Ivan Karabyts]. Kyiv: DUKH I LITERA (ukr).
2. Kyianovska, L. (2002). Ukrainiska muzychna kultura [Ukrainian musical culture]. Kyiv.: DMTsNZKM (ukr).
3. Mikhalova, E. (2013). V osiahnenni krasyy: monoghrafiia [In the pursuit of beauty: a monograph]. Luhansk (ukr).
4. Sokhor, A. N. (1962). Vospitatel'naja rol' muzyki [The educational role of music]. L.: Muzgiz (rus).

SONG CULTURE OF UKRAINE AS A SOURCE OF SPIRITUALITY OF THE UKRAINIAN PEOPLE

L. M. Sbitnieva

The article examines the history of the development of the song culture of Ukraine as a source of spirituality of the Ukrainian people. It is emphasized that the song culture of Ukraine has its own long traditions. It was an integral part of life itself and accompanied all events in the life of the Ukrainian people and influenced the formation of moral and aesthetic ideas of Ukrainians.

It is justified that the Ukrainian folk song is one of the best and richest manifestations of the spiritual characteristics of our people. In its artistic images, the history of the people is revealed clearly and majestically. It is stated that an important role in folk song is played by folk-poetic song material, which has a unique figurative element and comprehensively influences the development of aesthetic feelings.

It is proved that the song culture of Ukraine has its ancient traditions, which was started in Kievan Rus, and a special place in the development of singing culture in Ukraine belongs to Kyiv-Pechersk Lavra. The first «Singing School» was opened in the town of Hlukhiv in 1738. It provided music education for a large number of singers and composers, who later became famous, and their work influenced the development of the musical culture of the Ukrainian people.

It is substantiated that the 18th century is not accidentally called the «golden age of Ukrainian music», because it was at this time that the musical work of such famous composers as D. Bortniansky, M. Berezovsky, and A. Wedel flourished.

It is emphasized that in the second half of the 19th century many Ukrainian composers showed interest in the creative processing of Ukrainian folk songs in the Ukrainian cultural environment.

It is proved that in the twentieth century, which is often called the «song era» in art circles, Ukrainian artists created many songs with vivid artistic images that became popular not only in our country but also far beyond its borders.

The author believes that the art of song, which occupies a special place in Ukrainian musical culture, throughout the history of the Ukrainian people reflected national ideas, culture of thinking and contributed to strengthening cultural and national unity of the Ukrainian people.

Key words: *song art, Ukrainian folk song, composer's work, folk-poetic material, vocal-choral genres, musical art, artistic image, performing genres.*

Сбітнєва Людмила Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії Навчально-наукового інституту культури і мистецтв ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна). E-mail: sbitneva.l@gmail.com

Sbitnieva Liudmyla Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Musical Arts and Choreography of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts of the State Institution «Luhansk National Taras Shevchenko University» (Poltava, Ukraine). E-mail: sbitneva.l@gmail.com